

בראשית פרק כב: עקידת יצחק

פרק כ"ב הוא אחד הפרקים המכוננים בתולדות עם ישראל, 'עקידת יצחק' היא אחת הדוגמאות המשמעותיות ביותר ל"זכות האבות" שמגנה על עם ישראל, ומשמשת כמוטיב מרכזי בתפילות הימים הנוראים - בכלל, ובתפילת ראש השנה - בפרט. מעבר לכך, הפכה "עקידת יצחק" לסמל של עמידה בניסיון ונכונות אין סופית להקרבה כל קידוש ה'.

הקדמת אברבנאל לפרק כב

הפרשה הזאת היא כל קרן ישראל וזכותם לפני אביהם שבשמים, ולכן היא שגורה בפינו בתפילתנו כל היום, ומפני זה ראוי להפליג בה העיון והחקירה יותר מבשאר הפרשיות.

מטרת הניסיון

בראשית כב

- (א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי :
(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר אֶהְיֶה אִתְּךָ וְיִצְחָק לְךָ אֶל אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי :
וְלֹא יָדָע לְךָ אֶל אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי :

1. "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה אֶת אַבְרָהָם", מה הקושי הרעיוני בדברים הללו?

רמב"ן בראשית כב, א	אברבנאל בראשית כב, ד"ה "ויאמר"
והאלהים נסה את אברהם - ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו (בחירה חופשית מוחלטת בידו), אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "ניסיון" מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר - מעשה טוב, לא שכר - לב טוב בלבד.	והאלהים נסה את אברהם - ...הניסיון הזה אין ענינו הבחינה, כדי שידע האל מה שלא היה יודע, אבל ו"האלוקים נסה" הוא מגזרת "נס" כי הפעל הנפלא הזה שעשה אברהם בדבר ה' עומד לנס עמים, כדגל רם ונשא, אליו גויים ידרושו ויביטו אחריו!

2. עיין בדבריהם של הרמב"ן והאברבנאל, המציגים שתי שיטות שונות למטרת ניסיון העקדה, וענה :

א. מה פירוש המילה "ניסה", ומה מטרת ניסיון העקדה לפי כל שיטה? (הסבר בלשונך את המשפטים המודגשים).

ב. מה הדבר השווה בין שתי השיטות? ומה ההבדל העקרוני בין שתי השיטות?

בראשית רבה פרשה לב, ג

כתיב: "ה' צִדִּיק יִבְחֶן, וְרָשָׁע וְאִהָב חֶמְס שְׁנֵאָה נִפְשׁוּ" (תהלים יא, ה).

אמר רבי יוסי בן חנינה: הפְּשָׁתִּי הַזֶּה בַּשָּׁעָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַפֶּשֶׁתִּן שְׁלוּ יָפָה כֹּל שֶׁהוּא כּוֹתֵשָׁה הִיא מִשְׁתַּבַּחַת, וְכֹל זָמָן שֶׁהוּא מְקִישׁ עֲלֶיהָ הִיא מִשְׁתַּבַּחַת... וּבַשָּׁעָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַפֶּשֶׁתִּן שְׁלוּ רָעָה, אֵינוֹ מִסְפִּיק לְקוֹשׁ עֲלֶיהָ אַחַת עַד שֶׁהִיא פּוֹקֶעֶת, כֹּךְ אֵין הַקַּב"ה מְנַסֶּה אֶת הַרְשָׁעִים, אֲלֵא אֶת הַצַּדִּיקִים שֶׁנֹּאמַר "ה' צִדִּיק יִבְחֶן".

3. עיין בדברי המדרש, וענה :

א. מה מטרת כתישת הפשתן, ומה מלמד משל הפשתן על מטרת הניסיון?

ב. מדוע הקב"ה מנסה את הצדיקים ולא את הרשעים?

ג. המדרש דומה לפירוש של הרמב"ן שראינו בשאלה הקודמת שהניסיון מיועד למנוסה. למרות הדמיון מה בכל

זאת מוסיף המדרש על דברי הרמב"ן?

הציווי (א-ב)

בראשית כב

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי:

(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק

וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:

רש"י

את בנך - אמר לו: שני בנים יש לי,

אמר לו: "את יחידך", אמר לו: זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו,

אמר לו: "אשר אהבת", אמר לו: שניהם אני אוהב,

אמר לו: את יצחק.

ולמה לא גילה לו מתחלה?

שלא לערבבו פתאום, ותזוח דעתו עליו ותטרף.

4. עיין בפסוק ב ובדברי רש"י, וענה:

א. מה הקושי הסגנוני בלשון הפסוק?

ב. הסבר, מה הם **שני הפתרונות** השונים שמציע רש"י לקושי?

מה בין ה"לך לך" הראשון ל"לך לך" האחרון?

בראשית כב, ב-ג וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים: ...	בראשית יב, א-ה וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ עֵוֶן וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ: וְאָעֲשֶׂה לְךָ גְדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרַכָּה: וְאֶבְרַכְךָ מִבְּרַכְיֶיךָ וּמִקְלָלְךָ אֶאֱרָא וְנִבְרַכְּךָ בְּכָל מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה: וַיֵּלֶךְ אַבְרָם... אֶרֶץ כְּנָעַן...
אברהם נדרש לוותר על	אברהם נדרש לוותר על

5. עיין בשני ניסיונות ה"לך לך" שהוטלו על אברהם. והשווה ביניהם:

א. מצא ארבע נקודות דומות (בתוכן ו/או ובצורה) לשני התיאורים. סמן אותן בצבעי מרקר שונים בטבלה, והסבר אותן בלשונך.

ב. דווקא בגלל הדמיון הרב בין שתי הפרשיות כדאי לבדוק היטב ולחפש את ההבדלים בין שתי הפרשיות.

מצא שני הבדלים משמעותיים בין שני הניסיונות.

ג. איזה ניסיון קשה יותר? נמק.

הדרך (ג-ח)

בראשית כב

(ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חֲמורוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֶצִי לֵעֹלָה

וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים :

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק :

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמֹר וְאֲנִי וְהַנַּעַר נִלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֵלֵיכֶם :

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֶצִי לְעֹלָה וַיֵּשֶׁם עַל יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמֶּאֱכָלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו :

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיִה הַשָּׂה לְעֹלָה :

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲלֵהִים יְרָאָה לוֹ הַשָּׂה לְעֹלָה בְנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו :

6. עיין בפסוק ג, במילים המודגשות, והסבר מה ניתן ללמוד מ"ריבוי פעלים" (שחלקם מיותרים) בפסוק?

רש"י בראשית כב, ג

וישכם - נזדרז למצוה.

ויחבש - הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו, ש'האהבה מקלקלת השורה'.

7. א. כתוב בלשונך, מנין לומד רש"י על רצונו העז של אברהם לקיים את ציווי ה'! פרט שני לימודים.

ב. הסבר את הביטוי שמופיע ברש"י, 'האהבה מקלקלת השורה', וכיצד הוא קשור לענייננו?

בראשית כב

(ג) ...וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים :

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק :

רמב"ן

רצה שיעשה זה אחרי מהלך שלשה ימים, כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו, הייתה פעולתו במהירות ובהלה,

אבל כשיהיה אחר מהלך ימים כבר נעשה בשוב דעת ועצה.

8. לפי הרמב"ן, מדוע הקב"ה רצה שאברהם ילך שלושה ימים עד למקום העקדה?

בראשית כב

- (ה) ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם:
 (ו) ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו:
 (ז) ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיפה השא לעלה:
 (ח) ויאמר אברהם אלהים יראה לו השא לעלה בני וילכו שניהם יחדו:

רש"י

- (ו) וילכו שניהם יחדו - אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר.
 (ח) יראה לו השא - כלומר יראה ויבחר לו השא, ואם אין שם, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, "וילכו שניהם יחדו" בלב שוה.

9. בפסוקים ה-ח מופיע פעמיים הביטוי "וילכו שניהם יחדו". בין שתי ההופעות של ביטוי זה מתנהל דו-שיח בין אברהם לבנו יצחק. עיין בפסוקים ה-ח ובדברי רש"י, וענה:
 א. (1) לפי פירוש רש"י על פסוק ח', פסק את המשפט הבא: "ויאמר אברהם אלהים יראה לו השא לעלה בני". האם לפי **הפיסוק והפירוש** שמציע רש"י, אברהם גילה ליצחק שהוא הקורבן?
 (2) מה השינוי המשמעותי שחל בתודעתו של יצחק בין הפעם הראשונה שנאמר "וילכו שניהם יחדו" (ו) לבין הפעם השנייה שנאמר "וילכו שניהם יחדו" (ח)?
 ב. הביטוי "וילכו שניהם יחדו" מופיע בשני שלבים של הסיפור גם בפסוק ו' וגם בפסוק ח'.
 (1) לפי רש"י, מה המשותף ביניהם?
 (2) לפי רש"י, מה ההבדל ביניהם?

העקידה והבטחת ה' בעקבותיה (ט-יד)**העקידה****בראשית כב**

- (ט) ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים
 ויבן שם אברהם את המזבח ויערף את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים:
 (י) וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו:
 (יא) ויקרא אלו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם הנני:
 (יב) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה
 כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני:
 (יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבב בקרניו
 וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו:
 (יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר נאמר היום בחר ה' יראה:

בראית כב, יב		
”...כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני”		
רש"י	○ רמב"ן	○ רמב"ם מו"נ ג, כד (תרגום מיכאל שוורץ)
כי עתה ידעתי - מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשיו שרואים "כי ירא אלוקים אתה"	כי עתה ידעתי - מתחילה היתה יראתו בכח, לא יצא לפועל במעשה הגדול הזה, ועתה נודעה במעשה, והיה זכותו שלם, ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי ישראל.	לכן אמר לו המלאך: "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה", כלומר: במעשה הזה אשר בגללו יאמר עליך "ירא אלהים" - ידעו כל בני האדם מה הוא קצה גבול יראת ה'.

10. "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה".

א. מה הקושי הרעיוני בדברים הללו? וכיצד דברי המפרשים הללו עונים על הקושי הרעיוני?

ב. לפי רש"י, הרמב"ן והרמב"ם, כתוצאה מן העמידה בניסיון –

- מה נודע? ולמי נודע?

- בתחילת הפרק בפסוק א, למדנו שני פירושים (רמב"ן ואברבנאל) מדוע ה' ניסה את אברהם.

התאם בין הפירושים שם לפירושים כאן?

בראשית כב

(טו) ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים:

(טז) ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך:

(יז) כי ברך אברהם אברהם את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו:

(יח) והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי:

(יט) וישב אברהם אל נערי ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע: פ

הרמב"ן שלהלן מציין שההבטחה שקיבל אברהם בפרקינו היא איננה הראשונה, אלא הבטחות מעין אלו נאמרו לו כמה פעמים בעבר, אלא שהפעם, ההבטחה בפרקינו שונה מההבטחות קודמות בזכות המעשה הגדול שהוא עשה - עקידת יצחק. זכות זה הביאה לכך שהפעם אברהם זכה לתוספת ברכה. נעיין בדבריו:

○ רמב"ן בראשית כב, טז

יען אשר עשית את הדבר הזה - גם מתחילה (לעיל יג טז, טו ה) הבטיחו כי ירבה את זרעו ככוכבי השמים וכעפר הארץ, אבל עתה הוסיף לו יען אשר עשית המעשה הגדול הזה, שנשבע בשמו הגדול, ושירש זרעו את שער אויביו. והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו, או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו.

11. אלו שלושה דברים התווספו בהבטחה הכתובה בפרקינו על ההבטחות הקדומות שקיבל אברהם?

☒ מה עבר על אברהם בשלושת הימים?

בראשית כב

(ג) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיִּתְּבֹשׂ אֶת חֲמורֹו וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֶצִי עֹלָה וַיָּקֶם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים :

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק :

פסוקים אלו מתארים מה אברהם עשה במשך שלושה ימים, אולם התורה לא מתארת לנו מה היו מחשבותיו, ומה היו הרגשותיו של אברהם בפרק זמן זה. ננסה להציע פתרון לשאלות אילו. אך תחילה נעסוק בשאלה שבהמשך נראה שהיא קשורה לעניין, והיא: בן כמה היה יצחק בזמן העקדה?

בן כמה היה יצחק בזמן העקדה?

☒ סדר עולם רבה פרק א (וכך גם סובר רש"י)

אבינו יצחק היה כשנעקד על המזבח בן שלושים ושבע שנה.

☒ אבן עזרא בראשית, כב

ורז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל, ומדרך סברא אין זה נכון. שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה, ואין בכתוב מאומה על יצחק.

ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים, גם זה לא יתכן, בעבור שנשא עצי העולה.

והקרוב אל הדעת שהיה קרוב ליי"ג שנים, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. והעד (והראיה) שאביו הסתיר הסוד ממנו, ואמר "אלהים יראה לו השה", כי אילו אמר לו: אתה העולה, יתכן שיברח.

12. עיין בדברי המדרש והאב"ע, וענה:

- א. בן כמה היה יצחק בזמן העקדה? ומה המשמעות העיקרית לשאלה, בן כמה היה יצחק?
- ב. מה הן שתי הראיות של האב"ע לשיטתו?
- ג. הסבר את דברי האב"ע "ואם דברי קבלה נקבל, ומדרך סברא אין זה נכון".
- ד. שאלה מאתגרת: עיין בפרק, והבא עוד ארבע ראיות מן הכתוב לשיטת האב"ע?

הפיוט "עת שערי רצון"¹

פיוטים רבים נכתבו על "עקידת יצחק" והם נאמרים בראש השנה ובימי הסליחות. הספרדים נוהגים לומר בסליחות, כל חודש אלול, את אותו הפיוט "אם אפס קובע הקן", לעומת זאת האשכנזים נוהגים לומר בעשרת ימי תשובה כל יום פיוט אחר על העקידה. אחד הדברים המעיינים, שכדאי לבדוק לגבי כל פיוט, האם הפיוט הולך בעקבות חז"ל (ורש"י) שיצחק היה שותף מלא בניסיון, עם נכונות מלאה להיות נעקד, ואשר על כן בפיוט הוא יזכה לקבל דברי שבח והלל, או שהפיוט הולך בעקבות האב"ע ומדגיש רק את עמידתו של אברהם בניסיון, וכל דברי השבח בפיוט, מופנים אך ורק לאברהם.

13. עיין בפיוט "שערי רצון", וכתוב האם הפיוט הולך בעקבות מדרשי חז"ל או בעקבות האב"ע? נמק ובסס את תשובתך.

✳ הפיוט "עת שערי רצון"

דַּפְקוּ בְּשַׁעְרֵי רַחֲמִים לַפֶּתַח
הַבַּיִת לְהַזְבִּיחַ וְאֵב לְזַבַּח
קֹזִים לְאֵל וּבְרַחֲמָיו לְבָטֵחַ
וְקֹזִי יְיָ יִחְלִיפוּ כֵחַ
דָּרְשׁוּ בְּנִחְלָת אֵל לְהַסְתַּפֵּחַ
עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזֻבָּח...

מִמֶּאֱכָלֶת יְהֵמָה מִדְּבָרִי
נָא חֲדָדָה אָבִי וְאֵת מֵאֶסְרִי
חִזֵּק וְעַת יָקֵד יָקוֹד בְּבִשְׂרִי
קַח עִמָּךְ הַנֶּשֶׁאֶר מֵאֶפְרִי
וְאָמַר לְשָׂרָה זֶה לְיִצְחָק רִיחַ
עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזֻבָּח..."

✳ מילת המפתח "הנני"

המילה "הנני" היא מילת מפתח בסיפור העקדה, והיא מופיעה בשלוש מקומות מרכזים בסיפור: בהתחלה, באמצע ובסוף.

פסוקים א-ב	פסוקים ז-ח	פסוקים י-ב
וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ: אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר: הֲנִנִי. וַיֹּאמֶר: קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹוֹ.	... וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִי וַיֹּאמֶר: אָבִי וַיֹּאמֶר: הֲנִנִי בְנִי וַיֹּאמֶר: הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִנִּי הַשֹּׂה לְעֹלָה. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֹּׂה לְעֹלָה בְנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו...	...וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֵּאֲכָלֶת לְשַׂחַט אֶת בְּנוֹ. וַיִּקְרָא אֱלֹוֹ מִלֶּאֶד ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר: אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר: הֲנִנִי וַיֹּאמֶר: אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מְאוֹמָה כִּי עֲתָה יָדְעֵתִי כִּי יִרְאֶה אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא תִשְׁכַּת אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ מִפְּנֵי.

הפירוש של המילה "הנני" היא לא רק 'אני נוכח', אלא גם 'אני מוכן ומזומן לעשות את רצונך, ואת כל אשר תזרה עלי לעשות', ובלשון אור החיים הקדוש "הנני - פירוש, הריני מוכן לכל אשר תאמר אלי". נתמקד תחילה בשני ה"הנני" הראשונים.

14. לאור שיטת האב"ע שיצחק - היה ילד קטן בזמן העקדה, ולאור דברי אורח חיים הקדוש, שהמילה "הנני"

פירושה - מוכן ומזומן לעשות כרצונך, ענה על השאלות הבאות:

א. מה הסתירה העולה משתי ההופעות הראשונות של המילה "הנני"?

ב. מה ניתן ללמוד מהסתירה הזו, על מה שעובר על אברהם בשלושת הימים שבהם הוא הולך לעקוד את בנו?

¹ הפיוט "עת שערי רצון" שנכתב על ידי הפייטן רבי יהודה בן שמואל עבאס, מגדולי המשוררים בספרד בתקופת תור הזהב (המאה ה-12).

☒ מה עבר על אברהם בשלושת הימים?

ראינו שהכתוב ע"י המילה "הנני" רומז מה עבר על אברהם בשלושת הימים שבהם הוא הלך להקריב את בנו. אך בעוד שהכתוב רק רומז, המדרש כדרכו ממלא את החלל החסר, מרחיב ומצייר מה קרה בשלושת הימים הללו.

☒ מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וירא סימן כב

קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן.

אמר לו: לאן אתה הולך?

אמר לו: להתפלל.

אמר לו: ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו?

אמר לו: שמא נשהא יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל.

אמר לו: זקן, לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח את בנך. וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה, לא שמעת המשל, מה שהיה בידו אבדו, ומבקש מאחרים. ואם תאמר: יהיה לך בן אחר. תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין!!

אמר לו: לא משטין היה, אלא הקדוש ברוך הוא יתברך היה. לא אשמע ממך!

.....
ביום השלישי -

וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים כיון שראה שלא קבלו ממנו הלך השטן ונעשה לפניו נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו.

אמר לנעריו: בואו אחרי.

ירדו אחרי.

כיון שהגיע עד חצי הנהר הגיע המים עד צוארו.

באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים, אמר לפניו: רבש"ע, בחרתני הודרתני ונגלית לי, ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד, על ידך יודע שמי בעולמי והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עכבתי והריני עוסק בצוויך, ועכשיו באו מים עד נפש, אם אני או יצחק בני טובע מי יקיים מאמרך על מי יתייחד שמך?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: חידך, שעל ידך יתייחד שמי בעולם,

מיד גער הקדוש ברוך הוא את המעין ויבש הנהר ועמדו ביבשה.

מה עשה השטן אמר לאברהם: "וְאֵלֵי דָבָר יִגָּב" (איוב ד, יב) כך שמעתי מאחורי הפרגוד, השה לעולה ואין יצחק לעולה. אמר ליה: כך ענשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו.

15. כיצד יש לפרש מדרש זה? מיהו השטן הנזכר במדרש? היעזר בדבריה של נחמה ליבוביץ.

☒ נחמה ליבוביץ, עיונים בספר בראשית, עמ' 139

מה משמעות דברי חז"ל אלה? כמו בהרבה מקומות כן גם במקומנו אין השיחה המתנהלת בין שניים אלא פרוייקטציה (השלכה) לחוץ, לעולם המוחש, של מה שמתנהל בפנים, בעולם המחשבה. אותו שטן בדמות זקן - אינו אלא קול לבו של אברהם ההומה בו באותם שלושה ימים. אחת לאחת קמים ספקותיו ומתייצבים לעומתו, ומשמיעים קולם - קול השטן.

מדבר קול הרגש האבהי: "בן שניתן לך למאה שנה..."

מדבר קול המוסר: "למחר יאמר לך: שופך דם אתה!"

"כיון שראה שלא קיבלו ממנו, הלך ונעשה לפניו נהר גדול". מהו זה?

זהו אותו המכשול האובייקטיבי העומד על דרכך ואתה יכול להיאחז בו. "רציתי אך לא יכולתי, מנעוני מסיבות בלתי תלויות בי" - זהו המכשול הטכני שעומד פתאום על דרכי. בדברי חכמינו הוא מכשול טבעי - הנהר המפסיקני בדרכי. (בספרות בת זמננו אלה הם אמצעי התחבורה, האוטובוס שאיחרתיו...) באמת רציתי ללכת ולמלא חובתי, אך מה אעשה? מן השמים מעכבים. וכי יכול אברהם ללכת אל הר המוריה אם נהר מפסיק את דרכו?

מי שבאמת רוצה ומי שאמר לכל דברי השטן "על מנת כן", ייכנס גם לנהר עד ברכיו, עד צוארו. אין הנהר ואין שום מכשול מונע ממנו מלשמוע בקול ה'.

☒ ה"הנני" השלישי

ראינו שההתלבטות של אברהם כיצד לפעול רמוזה במקרא ע"י הסתירה במילה "הנני" שאותה אומר אברהם הן ל-ה' והן לבנו יצחק. ההתלבטות הזו נמשכת עד הרגע האחרון, ברגע האמת אברהם מחליט להישמע ל"הנני" שאמר לה', ולדחות את ה"הנני" שאמר לבנו יצחק. אך אז הקב"ה מתגלה אליו ופותר את הסתירה האיומה הזו בעזרת ה"הנני" השלישי. בבחינת "שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהן":

וַיִּשְׁלַח אֲבִרְהָם אֶת יְדֹ

וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ.

וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאדָּה ה' מִן הַשָּׁמַיִם

וַיֹּאמֶר: אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם

וַיֹּאמֶר: הֲנִי

וַיֹּאמֶר: אֵל תִּשְׁלַח יְדֶךָ אֶל הַנֶּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָּה

כִּי עֵתָה יָדַעְתִּי כִּי יִרְאֶה אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי.

(בראשית כב, י-ב)

עקידת יצחק לדורות

"זכות אבות"

- אחד הטעמים לתקיעת השופר בראש השנה הוא הזכרת "עקידת יצחק" (האיל שהוקרב במקום יצחק)
- ביום השני של ראש השנה אנו קוראים בתורה את פסוקי "עקידת יצחק".
- בתפילת מוסף בחתימה של "ברכת זיכרונות" אנו מזכירים את "עקידת יצחק".
- פיוטים רבים נכתבו על "עקידת יצחק" והם נאמרים בראש שהשנה ובימי הסליחות.

16. עין בתפילת המוסף, והסבר מדוע אנו מזכירים בחודש אלול ובראש השנה שוב ושוב את "עקידת יצחק"? וכיצד זה מתקשר למושג "זכות אבות"?

מתוך תפילת מוסף של ראש השנה (נוסח ע"מ)

"אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, זָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב מִלְפָּנֶיךָ, וּפְקֻדְנוּ בְּפִקְדֹת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְׁמֵי שָׁמַיִם קָדָם. וְזָכַר לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְּהַבֶּת הַקְּדֻמוֹנִים, אֲבִרְהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ. אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת הַשְּׂבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. וְאֶת הָעֶקְדָּה שֶׁעָקַדְתָּ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, וְכַבֵּשׁ רַחֲמָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שָׁלֵם. כֵּן יִכָּבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת פְּעָסֶךָ. וְיִגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוּתֶיךָ. וּבְטוֹבָךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפֶּךָ. מַעֲמָךָ וּמַעֲרִיךְ וּמֵאֲרָצְךָ וּמִנְחָלָתְךָ. וְקִיָּם לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ כְּאָמֹר: וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רְאשִׁימָה, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהָיוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי ה': כִּי זֹכֵר כָּל הַנְּשָׁכָחוֹת אַתָּה. וְאֵין שְׂכָחָה לְפָנֶיךָ כְּשֶׁאֵתְּכָבֹדְךָ. וְעַקְדַת יִצְחָק הַיּוֹם לְזָרְעוֹ תִּזְכֹּר. בְּרוּךְ אַתָּה ה', זֹכֵר הַבְּרִית"

☒

☒

☒

☒ הפיוט שיערי רצון

הפיוט "עת שיערי רצון" שנכתב על ידי הפייטן רבי יהודה בן שמואל עבאס, מגדולי המשוררים בספרד בתקופת תור הזהב (המאה ה-12).

הפיוט נאמר בתפילת מוסף של ראש השנה בקהילות רבות, במיוחד בנוסח הספרדים, ומהווה חלק מרכזי בסדרת פיוטי העקידה. במרכז הפיוט עומד סיפור העקידה, כאשר המחבר מתאר את ההתרחשויות בלשון פיוטית עשירה וטעונית רגש. **הפיוט מציג את העקידה כאירוע מכונן שזכותו עומדת לעם ישראל בבואם לבקש רחמים ביום הדין.**

☒ הפיוט "עת שיערי רצון"

"אָנא זכור נא לי ביום הזה
עוקד והנעקד והמזבח..."

יום זה זכות לבני ירושלים
בו שיערי רחמים אני פותח
עוקד והנעקד והמזבח

לבריתך שוכן זבול ושבעה
זכרה לעדה סוערה ונגועה
ושמע תקיעה תוקעה ותרועה
ואמר לציון בא זמן הישועה
ינון ואלה אני שולח".

מעשה אבות סימן לבנים - העקידה כמקור כוח למסירות נפש בכל הדורות

הרב חרל"פ², ההקדמה ל"בית זבול" ח"ב, פתח הבית אות ב

והנה יסוד מעלתם של ישראל היא במה שיוכלו לזכות לקדש את השם בנפשותם, שלמעלה זו גם מלאכי השרת עם כל רוממותם אין להם שייכות בזה... ובא להם זה מאז עקד אברהם אבינו את יצחק על גבי המזבח, "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ויקרא מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם אל תשלח ידך אל הנער",

שבזה מה שלא יצא לפועל, נשאר הרצון הזה של קידוש השם בכח להיות לרצות נעקד על גבי המזבח ולפשוט צווארו להיות נשחט על קיום מצוותיו וקודש שמו יתברך **חזרו עמוק עמוק בתוך כל ישראל**, שיהיו כל חייהם המשך ארוך של קידוש השם.

17. לפי הרב חרל"פ, כיצד, האירוע של "עקידת יצחק" שלא יצא בסוף לפועל, בכל זאת משמש יסוד לכוחו הייחודי של עם ישראל לקדש את השם לדורי דורות?

הרב משה אביגדור עמיאל³, הגיונות אל עמי, חלק ב, וירא י"ח, ל"ב-ל"ה

"קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה" (בראשית כב, ב). שואלים, מאי רבותא יש בדבר, הלא כמה רבובות מישראל מסרו את נפשם על קידוש השם? ואמנם בפשטות יש להשיב, כי בכל דבר העיקר הוא הראשון, כמו שמבארים המקובלים, כי כל הכובד שבדבר הוא בהורדת המחשבה מעולם האצילות לעולם העשייה, אבל כיון שכבר הורדה המחשבה על ידי מי שהוא, שוב נקל הדבר להרבה אנשים שלא שמעו כלל אפילו את שם הממציא הראשון, לבוא גם הם בעצמם לאותה המחשבה. ואברהם היה הראשון שקיים את המסירות נפש על קידוש השם והוא **סלל את המסילה לנו, ואנחנו רק הולכים אנו בעקבותיו, אבל לעולם העיקר הוא הממציא הראשון.**"

18. מה הקושיה שמעלה הרב משה אביגור עמיאל? וכיצד הוא מיישב את הקושי?

² הרב יעקב משה חרל"פ 1951-1982 ראש ישיבות "מרכז הרב" ובית זבול, ורב שכונות שיערי חסד ורחביה בירושלים. מתלמידיו המובהקים של הראי"ה קוק

³ הרב משה אביגדור עמיאל 1945-1982 מראשי תנועת המזרחי והציונות הדתית כיהן כרב באנטוורפן - בלגיה, ולאחר מכן כרבה הראשי של תל אביב.